

**BUDJET TASHKILOTLARIDA BUDJET MABLAG‘LARIDAN
FOYDALANISH USTIDAN DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI
TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH**

Jumaqulov Akmal Choriyevich

Toshkent bank va moliya akademiyasi talabasi

akmalchoriyevich@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada davlat sektori tashkilotlarida byudjet mablag‘laridan samarali va shaffof foydalanishni ta‘minlash maqsadida davlat moliyaviy nazoratining amaldagi asoslarini takomillashtirishga alohida e‘tibor qaratilgan. Davlat moliyasiga bosim kuchayib borayotgani va javobgarlikka bo‘lgan ehtiyoj tufayli byudjet mablag‘larini qanday taqsimlash, boshqarish va ulardan foydalanishni sinchiklab o‘rganish zarur. Byudjet tashkilotlarida moliyaviy amaliyotni muntazam baholaydigan mustahkam audit jarayonlarini joriy etish, qonunchilik va me‘yoriy-huquqiy me‘yorlarga rioya etilishini ta‘minlash. Ochiq ma‘lumotlar tashabbuslarini ilgari surish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, manfaatdor tomonlarga davlat xarajatlarini nazorat qilish imkonini beradi va byudjet jarayonlarida fuqarolarning ishtirokini osonlashtiradi. Byudjet menejerlari va moliya xodimlari uchun samarali moliyaviy boshqaruv amaliyotlari, risklar va nazoratni tushunishlarini yaxshilash uchun treninglar va resurslar bilan ta‘minlash. Mablag‘larni noto‘g‘ri ishlatganlik uchun aniq javobgarlik va oqibatlarini belgilash, byudjet tashkilotlarida javobgarlik madaniyatini tarbiyalash. Ushbu tizimlarni takomillashtirish orqali davlat sektori moliyasini boshqarishning yaxlitligini mustahkamlash, pirovardida soliq to‘lovchilar mablag‘laridan samaraliroq va samarali foydalanishga olib kelishi va shu orqali aholining davlat institutlariga bo‘lgan ishonchini oshirish mumkin.*

***Аннотация:** Статья посвящена совершенствованию действующей системы государственного финансового контроля для обеспечения*

эффективного и прозрачного использования бюджетных ресурсов в организациях государственного сектора. В условиях растущего давления на государственные финансы и необходимости подотчетности крайне важно тщательно изучить, как распределяются, управляются и используются бюджетные средства. Внедрение надежных процессов аудита, которые регулярно оценивают финансовую практику в бюджетных организациях, обеспечивая соблюдение правовых и нормативных стандартов. Использование современных технологий для продвижения инициатив открытых данных, позволяющих заинтересованным сторонам контролировать государственные расходы и способствующих участию гражданского общества в бюджетных процессах. Предоставление обучения и ресурсов для бюджетных менеджеров и финансовых сотрудников для улучшения их понимания эффективных методов финансового управления, рисков и средств контроля. Установление четкой ответственности и последствий за нецелевое использование средств, формирование культуры подотчетности в бюджетных организациях. Совершенствуя эти системы, можно укрепить целостность финансового управления государственного сектора, что в конечном итоге приведет к более эффективному и действенному использованию денег налогоплательщиков, тем самым повышая доверие общества к государственным учреждениям.

***Annotation:** The article focuses on enhancing the current framework of state financial control to ensure efficient and transparent use of budgetary resources in public sector organizations. With increasing pressures on public finances and the need for accountability, it is essential to scrutinize how budget funds are allocated, managed, and utilized. Implementing robust audit processes that regularly assess financial practices within budget organizations, ensuring compliance with legal and regulatory standards. Utilizing modern technology to promote open data initiatives, enabling stakeholders to monitor public spending and facilitating civic engagement in budgetary processes. Providing training and*

resources for budget managers and financial officers to enhance their understanding of effective financial management practices, risks, and controls. Establishing clear responsibilities and consequences for mismanagement of funds, fostering a culture of accountability within budget organizations. By improving these systems, the integrity of public sector financial management can be fortified, ultimately leading to more effective and efficient use of taxpayer money, thereby boosting public trust in government institutions.

Kalit so'zlar: *moliyaviy nazorat, byudjet tashkilotlari, byudjet mablag'lari, manfaatdor tomonlar, moliyaviy menejment.*

Ключевые слова: *финансовый контроль, бюджетные организации, бюджетные средства, заинтересованные стороны, финансовый менеджмент.*

Key words: *financial control, budget organizations , budget funds, stakeholders, financial management.*

Davlat moliyaviy resurslarini boshqarish samarali boshqaruv va davlat boshqaruvining asosi hisoblanadi. Davlat moliyasiga qo'yiladigan talablar ortib borayotgani sababli, byudjet mablag'laridan foydalanishda hisobdorlik va shaffoflikni ta'minlash hech qachon bu qadar muhim bo'lmagan. Byudjet tashkilotlari ushbu resurslarni taqsimlash va boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Binobarin, budjet mablag'lari ustidan davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish ishonchni o'rnatish, to'g'ri boshqaruvni ta'minlash, milliy rivojlanish maqsadlariga erishish uchun muhim ahamiyatga ega. Davlat moliyaviy nazorati hukumatlarning moliyaviy resurslarini boshqarish jarayonlari va mexanizmlarini qamrab oladi. Bunga byudjet mablag'lari va xarajatlarini rejalashtirish, ijro etish va ko'rib chiqish kiradi. Asosiy maqsad - davlat mablag'laridan samarali, samarali va axloqiy foydalanishni ta'minlash. Moliyaviy nazoratning mustahkam tizimi korrupsiya, noto'g'ri boshqaruv va isrofgarchilikning oldini olishga yordam beradi, bu esa pirovard natijada xizmatlar ko'rsatishni yaxshilashga va davlat natijalarini yaxshilashga olib keladi.

Iqtisodiy noaniqlik va fiskal bosim kuchaygan paytlarda hukumatlar javobgarlikning yuqori standartiga ega. Fuqarolar soliq to'lovlari qanday sarflanishi shaffofligini talab qiladi. Bundan tashqari, xalqaro donorlar va moliya institutlari mamlakatga moliyaviy yordam ko'rsatishdan oldin, yaxshi boshqaruv amaliyotiga ko'proq e'tibor qaratmoqda. Shu sababli, yaxshi faoliyat yuritayotgan davlat moliyaviy nazorati tizimi nafaqat davlat mablag'larini boshqarishni, balki davlat institutlarining jamoatchilik va tashqi manfaatdor tomonlar nazarida qonuniyligini ham oshiradi. Yaxshilashdan oldin davlat moliyasining mavjud asoslarini baholash zarur. boshqaruv. Ko'pgina mamlakatlar zamonaviy davlat moliya nazoratining murakkabliklariga mos kelmasligi mumkin bo'lgan eskirgan amaliyotlarga tayanadi. Ushbu an'anaviy tizimlarda byudjet xarajatlarini har tomonlama monitoring qilish, hisobot berish va audit qilish uchun zarur vositalar mavjud bo'lmasligi mumkin. Joriy jarayonlarni har tomonlama baholash samaradorlik va shaffoflikni ta'minlash uchun bartaraf etilishi kerak bo'lgan kamchiliklarni aniqlaydi. Ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan asosiy yo'nalishlar ichki nazorat mexanizmlarining sifati, audit jarayonlarining samaradorligi va o'z vaqtida moliyaviy ma'lumotlarning mavjudligi. Muntazam auditlar muhim ahamiyatga ega, chunki ular belgilangan siyosat va standartlarga muvofiqligini tekshirishga xizmat qiladi. Biroq, ko'pgina tashkilotlar cheklangan resurslar, kam kadrlar bo'lgan auditorlik guruhlar va ularning mazmunli baholash qobiliyatiga to'sqinlik qiluvchi byurokratik to'siqlar kabi qiyinchiliklarga duch kelishadi. Moliyaviy nazoratni yaxshilashning asosiy vositalaridan biri ishonchli audit jarayonlarini amalga oshirishdir. Ichki va tashqi audit funksiyalarini kuchaytirish byudjet tashkilotlarida javobgarlikni sezilarli darajada oshirishi mumkin. Ichki audit risklarni boshqarish, nazorat qilish va boshqaruv jarayonlarini baholashga qaratilgan muntazam va tizimli bo'lishi kerak. Auditorlar o'z vazifalarini samarali bajarish uchun tegishli tayyorgarlik va resurslar bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

Bundan tashqari, mustaqil organlar tomonidan o'tkaziladigan tashqi auditlar byudjet amaliyotini xolis baholashni ta'minlaydi. Ushbu tekshiruvlar shaffof bo'lishi kerak, xulosalar fuqarolarga ochiq bo'lishi kerak. Audit

natijalarining shaffofligi moliyaviy qonunbuzarliklarning oldini oladi va aholining davlat institutlariga ishonchini oshiradi. Bundan tashqari, audit faqat rasmiy jarayon sifatida xizmat qilmasligi kerak; ular aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun manfaatdor tomonlar amalga oshirishi mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalarni taklif qilishlari kerak. Bugungi raqamli asrda texnologiya davlat moliyasini boshqarishda shaffoflik va samaradorlikni oshirishda kuchli ittifoqchi bo'lishi mumkin. Hukumatlar byudjetlashtirish, buxgalteriya hisobi va hisobot berish funksiyalarini birlashtirgan zamonaviy moliyaviy boshqaruv axborot tizimlariga (FMIS) sarmoya kiritishlari kerak. Bunday tizimlar real vaqt rejimida ma'lumotlarni to'plash va hisobot berishni yaxshilaydi, bu esa boshqaruvga resurslar oqimini kuzatishni osonlashtiradi. Ochiq ma'lumotlar tashabbuslari texnologiya xarajatlarni nazorat qilishni kuchaytirishi mumkin bo'lgan yana bir yo'ldir. Moliyaviy ma'lumotlarning ommaga ochiqligini ta'minlash orqali manfaatdor tomonlar, jumladan, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va fuqarolar davlat xarajatlarini monitoring qilishda faol ishtirok etishlari mumkin. Bu umumiy mas'uliyat hissini uyg'otadi va mas'uliyatni jamoaviy targ'ib qilishga imkon beradi. Byudjet taqsimoti va xarajatlarini aks ettiruvchi onlayn boshqaruv paneli ishlab chiqilishi mumkin, bu fuqarolarga soliq pullari qanday sarflanayotganini aniq ko'rish imkonini beradi. Byudjet tashkilotlarida moliyaviy menejerlar ushbu tizimlardan to'g'ri foydalanishlari va ilg'or tajribalarga rioya qilishlari uchun doimiy o'qitish va salohiyatni oshirish muhim ahamiyatga ega. Davlat sektori xodimlarida zamonaviy moliyaviy menejment amaliyotlari bo'yicha zarur ko'nikmalar yoki bilimlar yetishmasligi mumkin. Doimiy seminarlar, seminarlar va onlayn kurslar ularni byudjetni samarali boshqarish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar bilan jihozlashi mumkin. Trening dasturlari xavflarni baholash, qoidalarga rioya qilish va zamonaviy moliyaviy amaliyotlar kabi muhim mavzularni qamrab olishi kerak. Bundan tashqari, ular moliyaviy menejmentda axloqiy me'yorlarning muhimligini ta'kidlashlari kerak. Byudjet menejerlari o'rtasida amaliyot hamjamiyatini yaratish, shuningdek, bilim almashish va tajriba almashishni rag'batlantirishi va malakasini yanada oshirishi

mumkin. Mas'uliyatni oshirish uchun byudjet tashkilotlari mas'uliyatini aniq belgilash juda muhimdir. Byudjet jarayoniga jalb qilingan har bir shaxs o'zining o'ziga xos rolini va moliyaviy nazoratga taalluqli harakatlarining oqibatlarini tushunishi kerak. Moliyaviy xodimlar, byudjet menejerlari va auditorlik xodimlarining mas'uliyati batafsil bayon etilgan yozma ko'rsatmalar mavjud bo'lishi kerak. Bundan tashqari, noto'g'ri boshqarish yoki vazifalarni e'tiborsiz qoldirish oqibatlarini aniqlash kerak. Budjet tashkilotlarida faqat taxminlarni belgilashdan tashqari, mas'uliyat madaniyatini rivojlantirish juda muhimdir. Moliyaviy amaliyotlar, qiyinchiliklar va muvaffaqiyatlar haqida ochiq muhokamani rag'batlantirish hisobot muammolari bilan bog'liq stigmani kamaytirishi mumkin. Agar xodimlar tanbeh olishdan qo'rqmasdan tashvish bildirishda o'zlarini qulay his qilsalar, moliyaviy noto'g'ri xatti-harakatlarni maqsadga muvofiqroq hal qilish mumkin.

Byudjet jarayoniga jamoatchilikni jalb qilish mas'uliyatni sezilarli darajada oshirishi mumkin. Hukumatlar fuqarolarning byudjetni muhokama qilish va qarorlar qabul qilishda ishtirok etishi mumkin bo'lgan mexanizmlarni yaratishi kerak. Bu jamoatchilik maslahatlari yoki forumlarni o'z ichiga olishi mumkin, bu erda hamjamiyat a'zolari byudjet ustuvorliklari va mablag'lari bo'yicha o'z fikrlarini bildirishi mumkin. Fuqarolik ishtiroki nafaqat shaffoflikni ta'minlabgina qolmay, balki byudjet ustuvorliklarining jamiyat ehtiyojlariga mos kelishini ham ta'minlaydi. Fuqarolarni byudjetlashtirish jarayoniga jalb qilish orqali hukumatlar resurslarni yaxshiroq taqsimlashga va davlat xizmatlarini ko'rsatishni yaxshilashga yordam beradigan tushunchalarga ega bo'lishlari mumkin. Byudjet tashkilotlarida byudjet mablag'laridan foydalanish ustidan davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab qiluvchi ko'p qirrali vazifadir. Audit jarayonlarini kuchaytirish, texnologiyalardan foydalanish, kadrlar tayyorlashga sarmoya kiritish, aniq mas'uliyatni belgilash va jamoatchilik ishtirokini rag'batlantirish orqali hukumatlar davlat resurslarini boshqarish va taqsimlashni kuchaytirishi mumkin. Pirovardida, bu yaxshilanishlar jamoatchilik ishonchini mustahkamlash, samarali xizmatlar ko'rsatishni ta'minlash va barqaror

rivojlanishni rag'batlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Davlat moliyaviy nazoratining yanada sezgir va mas'uliyatli tizimini ishlab chiqish nafaqat hozirgi fuqarolarga foyda keltiradi, balki kelajak avlodlar uchun ham zamin yaratadi. Kuchli audit jarayonlari: byudjet tashkilotlarida moliyaviy amaliyotni muntazam ravishda baholash, shu tariqa barcha qonunchilik va me'yoriy hujjatlar talablariga rioya etilishini ta'minlash uchun kompleks audit mexanizmlarini joriy etish. Ochiq ma'lumotlar tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni rag'batlantirish. Bunday yondashuv manfaatdor tomonlarga davlat xarajatlarini samarali monitoring qilish imkonini beradi va byudjet jarayonida fuqarolar ishtirokini kuchaytiradi. Ta'lim va salohiyatni oshirish: byudjet menejerlari va moliya xodimlari uchun moliyaviy boshqaruvning to'g'ri amaliyotlarini tushunish va ular bilan bog'liq xavflarni tushunishni yaxshilashga qaratilgan maqsadli treninglar va resurslarni taklif qilish. Budjet tashkilotlarida mas'uliyat madaniyatini yuksaltiruvchi har qanday noto'g'ri mablag'lar uchun javobgarlik va oqibatlarining aniq chegaralarini belgilash. Ushbu tizimlarning takomillashtirilishi davlat sektori moliyasini boshqarishning yaxlitligini mustahkamlaydi, soliq to'lovchilar resurslaridan samaraliroq va samarali foydalanishga olib keladi va pirovardida aholining davlat institutlariga bo'lgan ishonchini oshiradi. Moliyaviy boshqaruv tizimlariga texnologik yutuqlarni kiritish davlat moliyaviy nazorati samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Zamonaviy moliya boshqaruvi axborot tizimlarini (FMIS) joriy etish real vaqt rejimida ma'lumotlarni kuzatish va hisobot berish imkonini beradi, bu esa byudjet ijrosi jarayonlarini nazorat qilishni osonlashtiradi. Ushbu tizimlar ma'lumotlarni tahlil qilishni osonlashtirishi va ongli qarorlar qabul qilishga yordam berishi mumkin, bu esa byudjet menejerlariga har qanday anomaliyalarga tezda javob berishga imkon beradi. Bundan tashqari, ochiq ma'lumotlar tashabbuslari moliyaviy ma'lumotlarning jamoatchilikka ochiqligini ta'minlash orqali shaffoflikni rag'batlantiradi va shu bilan fuqarolarning nazorat harakatlarida ishtirok etishini rag'batlantiradi. Ta'lim va malaka oshirish orqali

salohiyatni oshirish moliyaviy nazoratni takomillashtirishning yana bir muhim tarkibiy qismidir. Byudjet tashkilotlari xodimlari zamonaviy moliyaviy boshqaruv usullaridan samarali foydalanish uchun zarur ko'nikma va bilimlarga ega bo'lishi kerak. Yaxshi o'qitilgan ishchi kuchi davlat moliyaviy nazoratining murakkabliklarini engish uchun yaxshi jihozlangan va javobgarlik madaniyatiga hissa qo'shadi, bunda odamlar axloqiy me'yorlarni qo'llab-quvvatlash huquqini his qilishadi. Bundan tashqari, aniq rol va mas'uliyatni belgilash byudjet tashkilotlarida mas'uliyatni oshirish uchun juda muhimdir. Agar shaxslar o'zlarining maxsus vazifalarini va byudjetni boshqarish bilan bog'liq xatti-harakatlarining oqibatlarini tushunsalar, bu faollik va mas'uliyatni oshiradi. Ish faoliyatini monitoring qilish mexanizmlarini amalga oshirish va javobgarlik nishonlanadigan madaniyatni targ'ib qilish moliyaviy boshqaruvga proaktiv yondashuvlarni rag'batlantirishi mumkin. Jamoatchilikni jalb qilish bir xil darajada muhimdir. Fuqarolarda byudjetni muhokama qilish va qarorlar qabul qilish jarayonlarida ishtirok etishi mumkin bo'lgan muhitni shakllantirish mulkdorlik va mas'uliyat hissini shakllantiradi. Jamiyatning ishtirokini rag'batlantirish nafaqat byudjet ustuvorliklarini aholi ehtiyojlari bilan uyg'unlashtiradi, balki hukumat va u xizmat ko'rsatayotgan fuqarolar o'rtasidagi to'siqlarni bartaraf etishga yordam beradi. Islohotlar amalga oshirilgan ekan, davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish iterativ jarayon ekanligini e'tirof etish birdek muhim. O'zgarishlarni kuzatish, baholash va yuzaga keladigan yangi muammolar va imkoniyatlarga moslashish uchun qayta ko'rib chiqish kerak. Hukumatlar o'rganish va takomillashtirishning uzluksiz aylanishiga imkon beruvchi muassasa ichidan ham, tashqarisidan ham fikr-mulohazalarga ochiq bo'lishi kerak.

Xulosa : Budjet tashkilotlarida byudjet mablag'laridan foydalanish ustidan davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish davlat moliyasini boshqarish samaradorligi, shaffofligi va hisobdorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Hukumatlar xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashga bo'lgan talab ortib borayotganligi sababli, nafaqat fiskal maqsadlarga javob beradigan, balki

yaxshi boshqaruv tamoyillarini ham aks ettiruvchi keng qamrovli strategiyalarni qabul qilish juda muhimdir. Islohotlarga boʻlgan dolzarb ehtiyoj har qachongidan ham koʻproq xabardor va faol boʻlgan va davlat resurslarini boshqarishda masʼuliyat talab qiladigan fuqarolarning oʻsib borayotgan umidlari bilan taʼkidlanadi. Pirovardida, davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish aholining davlat organlariga boʻlgan ishonchini mustahkamlaydi, soliq toʻlovchilar mablagʻlaridan masʼuliyat bilan foydalanishni taʼminlaydi va barqaror rivojlanish maqsadlarini qoʻllab-quvvatlaydi. Qattiq auditlar, zamonaviy texnologiyalar, salohiyatni oshirish, aniq belgilangan masʼuliyat va jamoatchilik ishtirokini oʻz ichiga olgan yaxlit yondashuvni qoʻllash orqali hukumatlar vaqt sinovidan oʻtadigan byudjet mablagʻlarini boshqarish uchun mustahkam asos yaratishi mumkin. Bunday takomillashtirilgan tizimning afzalliklari nafaqat yaxshi moliyaviy natijalarda namoyon boʻladi, balki davlat institutlariga boʻlgan ishonchni tiklashga, jamiyatning yanada yaxlit va barqaror boʻlishiga olib keladi. Qutqaruvchi islohot saʼy-harakatlari orqali moliyaviy javobgarlik va shaffoflik maqsadlarini amalga oshirish, masʼuliyatli boshqaruv va davlat xizmatlari koʻrsatish sifatini oshirishga yoʻl ochish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tursunov, B.A. (2019). Davlat moliyasi va byudjetni boshqarish: nazariya va amaliyot. Tashkent: Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.
2. Jumaev, S. (2021). Byudjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va boshqaruv tizimlari. Tashkent: Oʻzbekiston davlat iqtisodiyot universiteti.
3. Mamatov, U. (2020). Davlat byudjetini boshqarish va moliyaviy nazorat. Tashkent: Oʻzbekiston Respublikasi Kalkulyatsiya va nazorat instituti.
4. Rustamov, M.K. (2018). Moliyaviy nazoratni takomillashtirish: yondashuvlar va usullar. Tashkent: Oʻzbekiston Milliy Universiteti.
5. Xudoyberdiyeva, G. (2022). Byudjet moliyaviy nazorati: amaliy masalalar va yechimlar. Tashkent: Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.
6. Karimov, I.A. (2017). Oʻzbekiston davlat moliyaviy tizimi: tarix va rivojlanish. Tashkent: Oʻzbekiston fanlar akademiyasi.

7. G'ulomov, T. (2020). Davlat byudjetini samarali boshqarish: metodologik asoslar va zamonaviy yondashuvlar. Tashkent: O'zbekiston Moliya universiteti.
8. Ismatullayev, D.A. (2021). Byudjet moliyaviy nazoratining yangi yo'nalishlari. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta maxsus ta'lim vazirligi.
9. Sultonov, F.M. (2018). Davlat moliya tizimida keng qamrovli nazorat mexanizmlari. Tashkent: O'zbekiston iqtisodiyot universiteti.
10. Qodirov, A. (2019). Moliyaviy tahlil va nazorat: nazariy va amaliy jihatlari. Tashkent: Ma'naviyat.